



## TERSKA DOLINA V PESMIH VILJEMA ČRNA

### Uvod

Viljem Črno (\* 24. 7. 1937, Bardo /Lusevera, Terska dolina, Beneška Slovenija) je po italijanski osnovni šoli v domačem kraju šolanje na srednji stopnji nadaljeval (slovenska strokovna šola, srednja šola, učiteljske 1949–1958) v Gorici. Po učiteljski maturi (1958) je študiral na Filozofski fakulteti (leposlovna skupina) tržaške univerze, kjer je leta 1968 doktoriral. Na slovenskem programu tržaškega radia je govoril o klimi in rastju v Beneški Sloveniji (1969).

Zaposlil se je kot izredni učitelj v krajih Bardo, Čenta, Longriacco, Ciseriis, Viskorša. Po odsluženem vojaškem roku je postal redni učitelj v Pontebi in v rojstnem Bardu. Od 1969 naprej je bil redni profesor zgodovine in zemljepisa na nižji srednji šoli v Čenti (Tarcento).

Kot eden redkih slovenskih izobražencev v Beneški Sloveniji je veliko storil za njeno ozaveščanje. Večkrat je javno zahteval, naj se v Benečiji osnujejo slovenske šole. Od leta 1973–1976 je z nekaj presledki organiziral pošolski pouk slovenščine v Bardu, Teru, Gorenjem Tarbiju in na osnovni šoli v Mašerah in tečaj slovenskega jezika in kulture v občinski dvorani v Čedadu. Bil je soustanovitelj kulturnega društva Ivan Trinko v Čedadu (1954) in od 1973 njegov predsednik. S Skupnostjo Nadiških dolin je 2. junija 1974 organiziral proslavo 20-letnice smrti Ivana Trinka in dvakrat (1974 in 1975) srečanja sosednjih narodov na Kamenici. V Bardu je ustanovil Center za kulturne in socialne raziskave (1967), organiziral stalno etnografsko razstavo in muzej (1973). Kot občinski svetovalec v Bardu (od 1964) in član Gorske skupnosti Terskih dolin (1976) se je še posebej po potresu 6. maja 1976 zavzemal za reševanje krajevnih potreb prebivalstva.

Njegova dejavnost se ne omejuje samo na Beneško Slovenijo, ampak na celo slovensko manjšino v Italiji. Bil je in je še član raznih njenih organizacij. Študijsko srečanje o problemih slovenske manjšine v Gorici (18. 5. 1974) je obogatil z referatom *Stanje manjšine v Benečiji* (Convegno di studi sui problemi della minoranza slovena, Gorica, 1974, 167–171) in mednarodno konferenco o manjšinah v Trstu julija 1974 z referatom *Zgodovinski in kulturni oris Beneške Slovenije*. Za javno spodbujanje kulturnega življenja mu je ZKPO Slovenije leta 1973 poklonila Odličje svobode.<sup>1</sup>

*Rodna vas* v enem od Trinkovih koledarjev<sup>2</sup> je morda prva objavljena pesem Viljema Črna. Poleg tega so izhajale v večjezičnem – dobesedno na enem samem kserografiranjem – medžupnijskem listu *Pod lipo Med nami s križem*, skupaj in hkrati z medžupnijskimi sporočili. »Černovi pesmi je dosledno prepuščena častna prva stran tega edinega lista. Izvirnik je praviloma v terskem narečju, ob njem pa italijanski prevod – edini dve govorici, ki sta uporabnikom lista razumljivi.«<sup>3</sup> Zbrane in urejene v cikle *Požirek veseujà*, *Pri Sveti Trojici*, *Vahti dan naših martvih*, *Božič*, *Velika noč*, *Sveta Marija Zdravija* so širšemu krogu bralcev na voljo v pesniški zbirki z naslovom *Viljem Črno, Pesmi iz Terske doline /Poesie della Val Torre /Poiesis de Val de Tor* (Prevedel Paolo Cerno) /*Pesmi iz Terske doline* (Prepesnil Ciril Zlobec), I–LXXIX. Uvezana je k k trijezičnem zborniku *Terska dolina – Alta Val Torre – Val de Tor*, ki ga je uredila Milena Kožuh.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> R. K., *Primorski slovenski biografski leksikon*, 3. snopič, Bor–Čopič, Gorica 1976, Goriška Mohorjeva družba, 236.

<sup>2</sup> R. K., *Primorski slovenski biografski leksikon*, 3. snopič, 236.

<sup>3</sup> Ciril Zlobec, Beseda o pesniku, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor (Terska dolina v besedi, sliki in pesmi Viljema Črna)*, Uredila /a cura di Milena Kožuh, Celjska Mohorjeva /Goriška Mohorjeva družba, Celje–Gorica 2006, III.

<sup>4</sup> *Terska dolina – Alta Val Torre – Val de Tor (Terska dolina v besedi, sliki in pesmi)*. Uredila /A cura di Milena Kožuh, Celjska Mohorjeva družba / Goriška Mohorjeva družba, Celje, Gorica 2006,



V občuteni spremni besedi Ciril Zlobec poudarja izjemno izpovednost Černovih pesmi in hkrati popolno zlitost z usodo 'našega ljudstva' (pogosta sintagma njegove poezije). V svoji poziciji se ne obnaša »kot njegov izvoljeni ali samooklican bard«, »saj niti v enem samem svojem verzu, ne glede na njegovo kvaliteto, ne izstopa iz te skupne podobe in usode svojih rojakov.«<sup>5</sup>

## I. Zavestna motivika

V tem razdelku so upoštevana Černova izvorna besedila in izjemoma njegove vzporednice lastnih narečnih pesmi v knjižno slovenščino. Glede na poetiko so Černove pesmi razvrščene v tri skupine.<sup>6</sup>

### 1. Krajina

Prvi razdelek se navezuje na naravo in rodno pokrajino. Zaporedje motivov v njem je sveto-pisemsko. Najprej je bila voda. Šele nato trdna tla. Zemlja.

Prva misel je posvečena vodi, ki daje dolini ime: *Ter. »Korenina naše žeje, /izvir; ki poje, /se zlivaž med krasni Muzca, /da reš naproti tvojim sinam, /ki so rastreseni po svetu /s tomo /nad strjehami. /Božaš njive, /kite, roke /slovjenskih mater, /ki so plesale, /sejale dušo /po razorju odpertemu /ščipanju lakote. /Inje si stokanje /prazne zemlje, /tihost, /ki plače, /tej će bi djelalo sjeme. /Tva voda je zvonjenje solz, /ki močijo čela /po vsjeh vjetrih.«<sup>7</sup>* Pomeni »/korenina naše žeje« hrepenenje? Že na začetku je dobro opozoriti na zavedanje tega, da imajo v terskem narečju posamezne besede v vsakdanjem življenju mogoče drugačen pomen kot v knjižnem jeziku. Pred takšno uganko se znajdemo na primer v primeru: »izvir ki poje /...« Ali je glagol »peti« v pesem privzet kot metafora ali ima morda isto funkcijo kot v knjižni slovenščini glagol šumi: [izvir, ki šumi]. Prav tak dvoumen pomen ima samostalnik »krasi Muzca«. Prvi vtis je, da je »kras« zastarela beseda za lepoto. Zlobčeva prepesnitev »teci izpod muških skal« pa napotuje k misli, da tu »kras« pomeni vrsto kamenine, ki je dal ime našemu Krasu. Naslednje štiri vrstice so enkratna podoba povezanosti narave in ljudi s pomočjo personifikacije domačega potoka. Ta je kot [neimenovana mati], ki gre svojim, po vsem svetu raztresenim sinovom, naproti. Njihova nedefinirana stiska [morda domotožje?] je prikazano s »temo nad strehami«. Materinska personifikacija se nadaljuje z glagolom »božati«. Dokler gre za »njive«, se njegova identiteta ne spremeni. Lahko si predstavljamo potok, ki teče med njivami in jih napaja. Toda antropomorfizirani lirski subjekt samoumevno prestopi k anthroposu, človeku samemu. Boža »kite,<sup>8</sup> roke /slovjenskih mater«. Socialni vidik pesmi je izražen v vrsticah, kako so »plesale, /sejale dušo«, ne po parketu, ampak lačne po njivah.

Oksimoron ali bistroumni nesmisel: »tihost, /ki plače«,<sup>9</sup> izraža globino stiske, saj se ve, da je zamolčana bolečina najhujša. Stopnjevanje antropomorfizacije vode doseže vrh v poanti: »Tva voda /je zvonjenje solz, /ki močijo čela /po vsjeh vjetrih.« To ni več voda zunaj človeka, ampak del njega samega. »Vetrovi« na koncu pesmi pomenijo strani neba.

<sup>5</sup> Ciril Zlobec, Beseda o pesniku, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, IV.

<sup>6</sup> Zlobčeve prepesnitve so tu dobrodošle le v primerih, če bi v izvirnem besedilu naleteli na nerazumevanje.

<sup>7</sup> Viljem Černo, *Ter*, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, X.

<sup>8</sup> V kite so nekdanj imele (le slovenske?) ženske spletene lase.

<sup>9</sup> Prepesnitev Cirila Zlobca: »molk, /ki joka«

Pesem *Marija Vošnica*<sup>10</sup> se začne z opisom letnega časa, ko sonce začne izgubljati svojo moč in se nadaljuje v prazničnem veselju. Toda vsakdan je trd in prepojen z bridkostjo: »*Sonce orjavi, /se mrači: /leži med koreninami /naših vasi. /Pod lipo se daržimo, /tou Zavarhu se veselimo, /poje nam duša. /Božamo mrak, /pijemo strah sjenc, /čujemo pesem zadnjih čel: /– bosih žen čez travo! – /Od djela med njivami, /nosimo brjeme truda: /spravljamo sjena, /kopamo krompir, /plejamo slak anu pokrive, /točimo s solzami med. //O ljudje dolin, /ali še živimo tej tarda zemlja, /ali vpivamo dušo njiv, /ali smo drjen, /ki diši po zdravju, /ko sonce žge anu peče? /Nas pripoznajo? /Vedo katera mati /nam je dala besjedo? //Nočna zemlja /in tarnje hodi z nami.*«<sup>11</sup> Izstopajoči motiv te pesmi so čebele: »*čujemo pesem zadnjih če[be]l: /... /točimo s solzami med.*«

Ironično metaforo plesa<sup>12</sup> Černo drugič uporabi za garaško delo terskih ženā na senožetih: »*ke so plesale med abri /tou senožeti jutra /s prevezanimi kitami*«<sup>13</sup> Kljub temu da so bile »*premočene od kos anu vil*«, so vse to počele navdušeno, z »*očmi sonca*«. Zakaj torej je uničila veselje siromakom. Nagovorjeni ljubljeni subjekt, »*zemlja m[o]ja*« v pesnikovih očeh postaja podobna smrti, ki jim »*z nabrušenimi nohti*« jemlje še tisto malo, kar imajo za večerjo. Zemlja, ki je »*izpila najbuojše vino /pod lieskami, prepojenimi z mahom, /s čistimi rožami, z nasmiehom /anu živimi dišavami*« – kot neke vrste daritev zemlji! – zakaj si nam to storila, lirski osebek ne more razumeti njenega strašnega razdejanja: »*zakuo si izliezla od krasi /Podbarda, Tera unu Viskuoorše /s koraninami noči, /sejoc s hropinjem /njezda souz anu sliepe oči mraza /po hišah, po vartih, po tihosti prazni /Karnahte anu Nadiže? /O zemlja ma, /zakuo si zvila roko /človeku zemlje, /ki je klicou brez ust /svoj težak dan, /zastrupljen od tresa, /anu trudost žene same, /ki se je vzredila z mokrim sienom, /ko je lupila krompir /med rabjami pri posutem oknu? /O zemlja mojih judi, /ki si naložila zahajanje souz /na orad lastavic, /zakuo ne povarneš zapuščeni njivi /zakopano vilazen /anu kope rose, /da daš sarce hišnim vratam, anu nebesam Muzcev, ke nosijo tve oči.*«<sup>14</sup> Najbolj učinkovita metafora v tej pesmi je spet antropomorfizacija, ki prehaja pravzaprav že v diabolizacijo. Pesnik prestreza žanrske prizore, v katerih je prebivalce Terske doline doletel tisti strašni večer 6. maja 1976, ko so se v globinah zemlje dogajali tektonski premiki in so se tresla tla pod nogami, z osebno izpovedjo kolektivne groze vseh navzočih v tem dogajanju. V pesmi so najprej na vrsti zunanji vtisi tega »*sodnega dne*«: »*Ob devetih zvečer /igle minut /ulježejo anu odlježejo od kiš. /Plešejo varhi anu gnjezda, /toucejo zvoni zaruplo /bežijo iskre /po nitah elektrike /stojijo posejani korci, /prežvikajo krave /solze zadnjih hljevov. /Ure se ustavijo, /nič postane meso, /dišanje kadinja lomi noč. /Potres pleje /stokanje ponorele zemlje, /pleše tou noči šestega maja /drobič roso.*« Avtor razdejanje svoje doline asociira s človekom, ki mu pojenjujejo zadnje moči: »*Ob vznožju pastej /stari kradejo pojenje: /O moj Buoh! /Tej kašljanje tou parsih /zvoni živinje /tou zraku, ki boli. /O dolina, južina razbitin, /kdo te je videl, se ne naorda? Slikovita kmečka primera vzbudi vtis o dogajanju ob Kristusovi smrti (Mt 27, 51–52). Zlomljena tej storž sjerča /si odpirala udarce Krista.*« Avtorjevo lirsko naravo prepričljivo dokazuje ob koncu pesmi motiv »*podleskov*«, ki zrastejo sredi podrtij, njegovo globoko etičnost pa motiv dobrote in hvaležnosti: »*Se vdihava dobroto bratov anu sester, /prihajajo gorke roke kruha, /so živinje. /Bratar, ne pozabimo. /Smo ti hvaležni /dišanje tvojega dela.*«<sup>15</sup>

Gradbeni motivi: »*kliše*« [= hiše], »*zidovi*«, »*kamenje*«, »*ljes* [= les] in spremljajoče sestavine človeških bivališč: »*orat*« [= dvorišče], »*varti*« [= vrtovi], »*venik*« [= vinograd] in znamenja

<sup>10</sup> Kaj pomeni prilastek »Vošnica«? Po opisu del se zdi, da se nanaša na »mali šmaren«, Marijin praznik 8. septembra.

<sup>11</sup> Viljem Černo, Marija Vošnica, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XII.

<sup>12</sup> Če to le ni vsakdanji terski izraz za hitro obračanje, pridnost pri delu?

<sup>13</sup> Viljem Černo, O zemlja ma, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XVI.

<sup>14</sup> Viljem Černo, O zemlja ma, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XVI.

<sup>15</sup> Viljem Černo, Ob devetih zvečer, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LIV.



človeške bolečine: »solze«, »harbat bozih /s križem« se prepletajo z elementarnimi motivi narave: krasi [= kamenje, skale] tudi v pesmi *Tres* [= potres]. Toda Černo nikdar ne pozabi na človeško solidarnost. Lokacijsko se to vidi v omembi sosednjih krajev *Kobarida* in *Bovca* s podobno usodo, etološko pa v medsebojnem zaupanju: »Napravi malo zelenja /med robidam, /zato ke smo vsi dno /anu vkup za živiti.« Pogled je iznad ruševin vzdigniti navzgor, tam je priložnost za estetsko zadoščenje: »Napiši tvo veseuje /tou nebesa lastavic, /povjedi ljepo sonce /vilazima.«<sup>16</sup>

Zadnja pesem *Rê mò tou sunce/Gremo v sonce* v prvem razdelku ima sicer veliko motivov iz narave in se precej navezuje nanjo, zato je tudi predstavljena tu, vendar je njena poanta prej ko ne bivanjska. Černo sam je avtor tudi njene knjižne različice:

*Zakrivjen harbat  
ke tou razorju  
djelo anu trudost razriva.  
Med brajdami roka,  
ke na marje, trebi anu žgè  
nu speka zadišajta, pozelenita.*

*Skrivljen hrbet,  
ki v razoru  
delo in trud razriva.  
Med brajdami roka,  
da gnile trave  
spet zadiše, ozelene.*

*Souze tou noči  
ke nu močijo skale Tou nas,  
razpukane, suhe  
zatuò ker bratri so šli od nas  
anu prazna je vas*

*Solze v noči,  
ki močijo skale v nas,  
razpokane, suhe,  
ker bratje so odšli od nas  
in prazna je vas.*

*Smo šenjè bieli križ nad skalo,  
ke tou porasli travi  
kaže počivalo?*

*Ali smo beli križ nad skalo,  
ki v prerasli travi  
kaže počivalo?*

*Kuò materina besieda,  
stara – sveta  
uzeta?*

*Kaj materna beseda  
ki nam je zamolk[!]  
odzveta?*

*Smo šenjè tardi ábar na ôri,  
zelen buor ke diši po smoli?  
Smo šenjè koranine,  
ke zaraščamo našo zemjo?  
Šenjè do debbla do debbla  
zavivamo rokave  
anu bratri, rê mò tou sunce.*

*Smo še trdni gaber na gori,  
zeleni bor, ki diši po smoli?  
Ali smo korenine,  
ki vraščamo našo zemljo?  
Še do debbla do debbla  
zavihamo rokave,  
in, brati, gremo v sonce!<sup>17</sup>*

## 2. Izseljenstvo

Že krajinski motiv potoka *Ter* se povezuje z motiviko izseljevanja iz Beneške Slovenije.<sup>18</sup> Viljem Černo se je veliko posvečal temu problemu. Leta 1968 je doktoriral z disertacijo *Aspetti geografici del fenomeno migratorio in nove Comuni della cosiddetta Slavia Friulana*. Za

<sup>16</sup> Viljem Černo, *Tres*, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXIV.

<sup>17</sup> Viljem Černo, *Rê mò tou sunce /Gremo v sonce*, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XX–XXI.

<sup>18</sup> Viljem Černo, *Ter*, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, X.

izseljence iz domačih dolin je v Bardu (od 1966) in v Čedadu (1974 in 1975) organiziral Dan emigranta. V Matajurju in Emigrantu je objavil na to témo več člankov in pojavlja se tudi v njegovih pesmih.

Razdelek Pri Sveti Trojici sestavlja cikel štirih pesmi *Sveta Trojica*<sup>19</sup> in *Molitev k sveti Trojici*. Prva pesem v omenjenem ciklu je teološka le po naslovu, drugače je klic – ne! – krik izseljencem, z najlepšim, kar premoreta pokrajina in njen bard, naj se vrnejo v hirajočo deželico. Pesnik se pri tem sklicuje na lepoto narave, vero in njena znamenja. Čeprav je v resnici nagovorjen množinski naslovnik, ga lirski osebek individualizira, da bi bil topel, in to dokaže tudi z leksemom »bratr«: »Počij pri cerkvi Svete Trojice, /pri hiši mojih ljudi, /ki kliče od doline do doline /bratra naj se varne. /Ti zavriska veselje, ki vprašaš. /Popij vodo med kamenjem, /ki govori o Bogu in trudosti /rok očetov, /ki so stiskali kepe zemlje /tej vart oblječen sonca.« Skuša ga pregovoriti s spomini iz otroštva in vrednoto domače besede: »Tvoje sarce bo poslušalo /zgušnjeno pravljico, /ke parhaja k tebe /tej lastavica, ki se vzame /njezdo pod strjeho. /Boš čul dalečnje besjede dni /polni razorjev nebes, /ki padajo na tve oči /tej Boavo božanje. /Ti pride naproti dišanje lip, /tej smjeh, ki si čakal na mizi. /Se povarneš otrok k tvoji materi, /ki v jutru po njihih /je klicala rože po imanu.« Njegovo življenje bo postalo smiselno: »Ne boš več prazno klasje, /ne starec oprt na palico, /a Krist, ki hodi /z dišanjem zemlje anu vjetra, /ki požena tve roke /zaperte na križu /med brusjenjem osle v travah.«<sup>20</sup>

Iz druge pesmi v tem ciklu izvemo za lokacijo cerkve Svete Trojice, drugače se nadaljuje v podobnem stilu, s številnimi rustikalnimi podrobnostmi, ki jih v kultivirani krajini stehinizirani kaj šele urbanizirani človek več ne zazna niti ne zna poimenovati. Toda Černove pesmi niso motivno enotne, temveč pesnik svobodno preskakuje od propadanja kultivirane krajine k lepoti narave in miru, ki ga ta daje, od religiozne motivike spet nazaj k naravi in že prestopi k socialni problematiki. In spet od domače krajine k motivu slovenstva in se kljub vsej stiski konča z zaupanjem v življenje in Božji blagoslov za zemljo njegovih očetov: »O, ti ki greš /med lobimi nagubanimi razorji ledi /tvo mater /tou zapuščeni anu prazni njivi, /ki ti odgovarja v govoric /zemlje, ki te veže /prinasoč ti počivanje sarca. /Je tva Karnahata, /ki varva nasmjehe /zubjene po potah sveta. /Je tvoj oltar anu kamenje /Svete Trojice tou Viškuorši, /ki brani up rože, /klic ščinkovca. /Čuj križe tve senožeti, /neposlušane besjede pod skalo, /ki pijejo izdih tvoja njezda. /Med travo, so šli očjovje /osmukani s skorjo kruha, /bosi zemljo rahlo božat /z rokami nič a nu truda. /In ti zaimi /vodo Velike lave, /ki s krasi ti uori o sjenu, /ti odnese misel na čas, /ko smo bili vsi Slovenci /izkopani tou božjem sarcu. /In je ko sonce gre zat /poledi v tebe ono življenje, /zapuuj zakrito djelo, /zberi tou sejanje /zake Buoh upoženi tvo hodinje.«<sup>21</sup> V tretji pesmi cikla *Sveta Trojica* se spet pojavi motiv »brata« kot metafora za rojaka v svetu. Motivika dvorjenja za dom/ačijo se še naprej lahko izmenjuje med naravo, bivanjsko, socialno in religiozno problematiko in se poglobi z motiviko besede: »Poslušaj bisiede potrušene po travi, /besiede zakopane tvujeh judi, /ke rožajo /par Sveti Trojici Viškorše. /Besiede riedke zemlje, /bosih nog, siena, /ke ti dajajo parišča sonca, /te čakajo, /ti hodijo naproti /z boatim vietrom rož. /Pijejo tvo trudost, /tve oči trudne. /Počijse, brat, /poživi dušo, /zapuuj tej ščinkavec, /tou čistem veselju doline. /Uzomi dve palici, /naredi križ, /odlozi žakej, /ke ti teži na sarcu. /Boš tiha besieda /napouniena matere, /oči otroka, /ke lovijo luč, /ke ne zapuščajo smjeha Boa. /Boš sejalec, /ki poje, /ki zabija ples tarpjenja, ki stiska roke k sarcu /brez plakanja.«<sup>22</sup>

<sup>19</sup> Ob zvezdici pri prepesnitvah v slovenščino je na drugih mestih navedeno, da so avtorjeve, tokrat pa je pri naslovu samo zvezdica, vendar mogoče le zato, ker je na koncu zmanjkalo prostora za omenjeno pojasnilo. Če to drži, pomeni, da je ta cikel iz narečja prepsnil v slovenščino sam Viljem Černo.

<sup>20</sup> Viljem Černo, *Sveta Trojica*, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXXIV.

<sup>21</sup> Viljem Černo, *Sveta Trojica*, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXXIV, XXXVI.

<sup>22</sup> Viljem Černo, *Sveta Trojica*, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXXVI, XXXVIII.



Pesnikovo razpoloženje se iz durovskega vedno bolj preveša v molovski ton. Glasove klicev zamenja tihota otožnosti. V pomladi ni pravega veselja, cvetje zamenja motiv slane, petje ščinkavcev iz prejšnjih pesmi je brezpredmetno, saj »*jidan ne poslušā*«: »*Ruke nu pojo, /božajo vart trav /v Svete Trojice. /Žej na daleč nabirajo tou ajurju rožice. /tou travi su klasi trudosti, /tou tihosti to je klicanje žalosti /s kosami, na njivi, /ke nu lomijo vilazen. /Senožeti šenje zaspajo njivanja /jutro anu siena /osederjajo koranine slane. /Nosejo ljubje zapuščene kiše /starih vej anu njivanj, /ke prenašāmo pojinja diela.*«<sup>23</sup> Grmovje po nekdanj obdelani zemlji se zabada v zavest ljudi, kot da je ukradeno s Kristusove trnjeve krone, ki se povezuje »*s pesmijo slovenskih mater, /ki govore o Bogu /na praznik molitve za naše ljudi*«.<sup>24</sup>

Manj očitna je izseljenska motivika v pesmi *Zavarška cerkev (očevina starih)*, saj vabilo v svetišče lahko velja vsem iz njene »očevine«: »*O sin zemlje /o sin rose, /čuješ klic mater, /pojenje hiš? /Je zvon Zavarha, /ki te kliče v novo cerkev. /Pridi iskat mladost, /nabirat robidnice sarca. /Pridi /oživiljat srenčnost hljeva /odžejat posušena usta. /Kle ti damo /piti anu jesti, /Kle dobiš /hljeba anu vina, /kle si obriseš /solzo slano, /kle ozdraviš /skrivljena pleča. /Spočise, /počaj, /odpri vrata Kristusu. /Potrosi liste /tvojih vej /pri oltarju svete besjede: /boš spoznal vilazim /čarišanj, /boš zapel pesem /živinja.*«<sup>25</sup> Praznično razpoloženje krepi poudarek, da gre za »*novo cerkev*«, torej enega od rezultatov popotresne obnove. Motiv potresanja [cvetnih] listov ob oltarju daje slutiti, da je bila pesem namenjena prazniku svetega Rešnjega telesa.

Po naslovu *Dan naših martvih* sodeč se natančno ve, kateri priložnosti je pesem namenjena. V zvezi z izseljenci je še posebno pomenljiv. Izkoreninjajo se z rodni tal. Njihove zmožnosti in sposobnosti so na razpolago tujini. Četudi živijo, so za svoje okolje kakor mrtvi. Temačno osnovo izseljenstva in mrtvih osvetljujeja krajinska in religiozna motivika, saj lirski osebek ne pristaja na smrt, ampak zaupa življenju: »*Tej emigranti /se vračajo v vas /bose duše rancih. /So bljede sjence, /ke kličejo besjede noči: /– Ne pozabite na nas! – /Stiskajo plakanje, /ne znajo biti martvi ... /Vzeli so brjeme na ramo, /pobrali so sjeme razmetano, /in tej zreli klas /so odšli od nas! /«Ah, vstanite za nas! /Pridite, hiše odprite, /in polni vjetra, /vpivajte dišave živinja. /Sonce gre zat, /a mi ne moremo brez vas! /Bili ste svjet zdrav, /živjeli ste od naših trav: /po kremenu in sklali /ste si grjehe oprali, /ko lakot vam je stiskala pas! /ah, recite besiedo za nas. /Bili ste roke, /kopali ste kruh /tard in suh, /solze so vam bilè pijača, /Kristus bi od križa vstal /in vam piti dal. /Ah, prosite za nas! /Prinesite nam dan, /recite, da martvi /živimo!*«<sup>26</sup>

V pesmi *Rêmo tou sunce /Gremo v sonce* se v skupnost skriti lirski osebek sprašuje, koliko je v prebivalcih njegove Terske doline še trdnosti, zakoreninjenosti. Ali je Viljem Černo vedel za silovito Borovo metaforo (Kadar čez vrhove zarjovejo viharji, drevesa se svojih korenin zavedo<sup>27</sup>) ali ne, se njej podobno, vendar bolj mehko sprašuje: »*Smo šenjè tardi ābar na ôri, /zelen buor ke diši po smoli? /Smo šenjè koranine, /ke zaraščāmo našo zemjo? /Šenjè do debła do debła /zavivamo rokave /anu bratri, rêmo tou sunce.*«<sup>28</sup> Podobo sāmó nadgradi še z upanje prinašajočim standardnim krščanskim motivom belega križa nad skalo.

»Dandanes je težko najti bolj domoljubno slovensko pesem, kot je Černova.« Njegovo enačenje »s ponižanostjo in že kar etičnim trpljenjem Beneških Slovencev« daje možnost »za branje te poezije kot izrazito socialne in domoljubne lirike.« »Černova 'čista duša'« nikjer ne naperja niti najbolj mile osti na identificirane ali abstraktne sovražnike, take ali drugačne krivce

<sup>23</sup> Viljem Černo, Sveta Trojica, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXXIV, XXXVI, XXXVIII.

<sup>24</sup> Viljem Černo, Sveta Trojica, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXXIX.

<sup>25</sup> Viljem Černo, Zavarška cerkev (očevina starih), v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXII.

<sup>26</sup> Viljem Černo, Dan naših martvih, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XLIV.

<sup>27</sup> Matej Bor, .....

<sup>28</sup> Viljem Černo, *Rêmo tou sunce /Gremo v sonce*, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XX–XXI.

ali tudi samo na povzročitelje sicer brezupnega stanja, ki je zgodovina, vsakdanjik in tudi usoda Beneških Slovencev.«<sup>29</sup>

### 3. Religioznost

Ciril Zlobec poudarja, »da je v Beneški Sloveniji prav cerkev še zadnje socialno in prostorsko zatočišče za slovensko besedo v delavni narečni preobleki njenih jezikovno izumirajočih dolin« in trdi, da v teh specifičnih razmerah cerkveni prostor in cerkveni tisk po svoje [(...)] sakralizirata slovensko pesem. Tudi, kajpak, njen narodnostni, jezikovni in socialni naboj.« Isti avtor ne taji: da »jo bo verujoči bralec zlahka bral in sprejemal kot religiozno pesništvo.«<sup>30</sup> Njegova snov je razvrščena po svetopisemskem zaporedju.

Zato je prvi na vrsti Bog Oče. Pesem se začne z očenašem: »*Oče naš, /poženi s tvo roko /nasmjeh naših potokov, /nebesa našega večera. /Tva cerkev je zrastle! /Je grozd sonca /nad hišami Zavarha, /je glas očetov, /dih mater, /ki so spoznale kisalino, /plakale zapuščenost /kakor po smarti. /Oče, /položi kle tve noge, /na zemljo, /ki njima znancev, /za pokapati življenje /med trudnimi ljudmi. /Oče, dej polnih rok /nebes anu svetlosti, /karsta anu pardjela, /položi tou nas /čistost tve ljubezni. /Ukuazi nam zapjeti /srečno živjeti /med lonicami sjena /Bomo /zeleno rastje /njiv.*«<sup>31</sup> Gre za priprošnjo k sveti Trojici v prvi osebi.<sup>32</sup> Le-ta je je počlovečena, tako da so mu prisojene roke in noge, toda zgolj metaforično – kot da gre za drugo Božjo osebo: »*Oče naš, /poženi s tvo roko /nasmjeh naših potokov, /nebesa našega večera.*« »*Oče, /položi kle tve noge*«. Pesnikovo intimno naklonjenost do svojih izražata genitivni metafori »*glas očetov*«, »*dih mater*«, njegovo povezanost z njimi pa podoživljanje njihovega trpljenja. Molitev za življenje v izumirajočem okolju v upanju proti upanju ponazarja soočenje »*lonic*« [= kopic] (posušenega!) sena in »*zelenega rastja njiv*«.

Osrednja lastnost in novost Černove poezije je sinkretizem, svobodno prepletanje bitja in žitja, stisk, s katerimi se srečujejo prebivalci Terske doline. Lirski osebek se upa rešiti iz njih z vero v Kristusa. Od tod evharistični motiv: »*Kle dobiš /hljeba anu vina,*« in za papežem Janezom Pavlom II. ponovljene besede: »*odpri vrata Kristusu.*« Zraven pa skromni plodovi skope zemlje: »*robidnice sarca*«, »*vilazim /čarišanj*« in že utečena »*pesem /živinja*«. <sup>33</sup>

Molitve k Sveti Trojici v razdelku *Pri Sveti Trojici* pa poudarja drugi dve Božji osebi: učlovečeno Besedo in Svetega Duha, kot »*dih njiv Viškorše, /ke na ustah vjetra /pravi. /živimo!*« Vrstice: »*Sveta Trojica, /pod rebri /Velike lave /odkrivaš /orkuoto bozih!*« je mogoče razumeti sociološko, da ne rečemo razredno, lahko pa tudi teološko, v smislu duhovnega uboštva. Pesnikova poanta pa je narodnostna stiska: »*In mi, /lačni rastja, /se zbiramo /okou Te cjerkve, /da djelamo živo, /kar to umiralo. /Posluš! /melodijo /naših ust!*«<sup>34</sup>

Prva pesem z naslovom Sveta Marija Zdravija iz istoimenskega cikla, etološka perspektiva in motivika pesmi, ki se deloma naslanja na Sveto pismo, zagotavlja, da je v naslednji pesmi zanesljivo nagovorjena evangeljska Mati:

»*Mati, /Božja Mati /lilija zdravja, /posvjeti tou tamu sarca. /Momò óči, a ne vidimo, /momò uha, a ne čujemo, /momò besjedo, ke rêje sarce, /a smo obmolkni. //Pozvonjiva nam, /tej da*

<sup>29</sup> Ciril Zlobec, Beseda o pesniku, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, III, IV.

<sup>30</sup> Ciril Zlobec, Beseda o pesniku, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, IV.

<sup>31</sup> Viljem Černo, Oče naš, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXVI.

<sup>32</sup> Po teološki razlagi sveto Trojico sestavljajo tri Božje osebe: Bog Oče, Bog Sin (ki se je učlovečil) in Bog Sveti Duh.

<sup>33</sup> Viljem Černo, Zavarška cerkev (očevina starih), v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXII.

<sup>34</sup> Viljem Černo, Molitev k Sveti Trojici, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XL.



*bi umirali. /Pojemò našo slabost! /posluší, Marija, to pojínje: /Dusa ná čjè po svoj dan. /Mati, pomaj. /Poživi našo rast, /ozdravi naše boljezni, /napij meda našo trudost, /pokaži nam svetlo pot, /odperì nam vrata čistosti, /obvarvi nas hudih ur, /obrisi solze, /poboži roke, ke njiso poznale boastva, /vzomi nas s tabon ta Sinu, /ko trudne bojo oči. /Mati, tou tihem rajú, /dej nam kruh živinja.»<sup>35</sup> Toda lirski osebek se najbolje počuti v naravi, ki jo vedno znova povelečuje, na koncu pa se obrne k Mariji: »O Mati te žalostnih, /hladi bolno sarce, /kaži nam pot zdravja. /Anu velika Lava zablíščí, /zake za trdom /nam pride živjenje!«<sup>36</sup>*

Tretja pesem v navedenem ciklu je bridka meditacija, v kateri pesnik svojo priprošnjico vedno bolj izenačuje s katero od naših mater v kmečkem okolju, ki ga simbolizirajo njemu ljubi motivi posušeno listje, razor njive, osla ob košnji, bose ženske noge, trave, rože, gabri. Nov motiv je tu od teže let utrujena žena na poti in osamljenost: »Kako čún ti povjedati, Mati, /pojenje me zemje, /kar tiho plakanje pleše /čez lieta na tem križu /brez kapa vesuja. /Kako čún te prositi, Mati, /uro dna, ke marje, /znance okou večiera brez lopate, /ko živinje mouči /anu spada tej posušeno listje /na razor, ke ne živi. /Káko čún zaprositi, Mati, /pokuse veseujá /ke ne be bo pozno, /kar samost porašča, /anu an stara žená ré na pot s težkostjo /poskrita z lieta. /Káko te čún ponojiti dorò živinje, Mati, /kar ne čuje osle /ke zuodaj zjutra nase je napivalo luči. /Káko čún najesti, Mati /usta zaklenjena smiehu /anu ozdraviti debeló skorjo rok /buosih žen z rumaljan /pounim trav anu rož /ke napivajo dušo. /Klé to usè marjè, /Mati, pleul se oviva anu mah, /kuj ti posluše ta hlás, /parže luč, ke poznaš /poboži oči, činje žive, /ke se njeso pozubili med ábri.»<sup>37</sup> V zadnji pesmi iz tega cikla je bridkost še večja. Vedno več je starcev, a tudi vedno manj, saj se vsak dan za vedno zapro kaka vrata: »O Mati, /kuò nas zadaržuje /živite klè /malo ljudi /stari, /za plakati nad nami? /Dan za dnjen /so odšli. /Za malo ne bo /še nas se srenčjevati. /Se zaprejo /nova urata. /A mi postanemo, /čjemo nositi s Tabo /naše težkosti. /Nas veže trava /zapuščene njive, /šumjenje Mališčaca, /med kamenjem Velike lave. /Zvečer čjakamo /Spanje ali smart, /ke na nji odšla /s teh krajev.« Upanje pa ne osramoti! Pesnik se otrese sinovskega odnosa in preprosto nagovori, Dekle/devico: »Živimo s Tabo, Marija, /mislic na buojše dan.«<sup>38</sup>

Kot je v izhodišču ene od Černovih pesmi temeljna krščanska molitev Očenaš, ima tu podobno vlogo Zdravamarija. Čeprav kdo ne pozna njenega bistva in se (še) ni soočil s kakršno koli obliko umiranja, se ga bosta Černova izpoved in hrepenenje živo dotaknila; tako kot se lirski osebek dotika svoje pokrajine: z rokami jo je božal, z nogam prehodil. Trpi zaradi zapuščenih domačij, kar označuje z minus postopkom (J. Lotman): njive so brez delovnih rok, koš brez trave za živino. Toda namesto v krščanskem smislu preide pesem v prošnjo za rešitev skupnosti, ki ji lirski osebek pripada. Pesem in voda sta znamenji prihodnosti, obstanka. Sreče nad vsakršno resničnostjo: »Sveta Marija, /milosti polna, /roža živjenja /posluší me besjede. /Božal sem mo zemljo, /pjel sem tou vjetru /bej buorji. /Sem prehodil poti z noami, /tej koranine, vrata /ke no majo kišo nad mizo, /rabje tou orade, /sjeno na vilah. /Plačem mo vas, /njive brez rok /koš brez trav /za krave. /Mati, /si glas tjemu, ki poje, /ti si poročila naše žalosti, /parnesi petje staremu, /ki tarpí, /posuši stokanja /ki so bla izpita. /Parnesi vodo, /ki se smeje /tou večeru, /ki se izliva. /Moj kruh bo /slajši do meda.«<sup>39</sup>

Tudi v naslednji pesmi se prepletajo religiozni in osebnoizpovedni motivi, motivi propadanja Terske doline in brezmejnega zaupanja v njeno obnovo. Besedilo brez izrecne motivike oblikuje

<sup>35</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXII.

<sup>36</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXII, LXXIV.

<sup>37</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXIV, LXXVI.

<sup>38</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXVI.

<sup>39</sup> Viljem Černo, Milosti polna, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXVIII.





globoko bivanjsko stisko ne le lirskega osebka osebno, ampak celotne skupnosti, kateri pripada. To doseže z minimalnimi pesniškimi sredstvi, z leksiko, ki je del okolja samega; le deloma se uporablja v prenesenem pomenu. Toda pri tem se ne izogne modernim stilnim postopkom, kot je sinestezija: »*O Mati, poslušaj ta, ki te kliče/ z glasom rože*«.

*Kako bomo zapjeli, o Mati,  
zemlji Vizonta,  
ke skriva molk  
tolikih, ke so odšli  
tou tve imanuu.  
Kako bodo molile vasi Zavarha,  
inje brez koši trave  
z brjemanom večera na prahu.  
Povjertemi, znanci, kako pozabimo  
skriti plač anu križane vasi  
tihe zemlje Tera.  
O Mati, poslušaj ta, ki te kliče  
z glasom rože.  
Zanjetei pesem,  
kar nuoč se razliva  
po poteh, kjer se trudi hodiñje.  
Prinesi nam vode smjeha, ke pijemo  
dej nam čista sonca, ke vstaja  
pelji nas za roko vsak dan, ke pride,  
razstrusi sjemana luči, ke umira  
anu dobre besjede.  
Povarni nam ljubezen zapuščenih hiš  
med tarni, ke budejo.  
Pomaj nam,  
da se ne djelamo slabo.  
Ukazi nam zapjetei  
malo nebes anu veselo uro,  
ko polno noči je sarce.  
Branu anu poženi živinje  
parjeto zemlji tej korenina.<sup>40</sup>*

Ciril Zlobec opaža, da Černova mati »brez zatikljajev prehaja v *slovensko beneško* kmetiško mater (največkrat, v podvojeni metafori, kar v pesnikovo mater).«<sup>41</sup> To se da preveriti kar na naslednji pesmi. Sprva daje vtis, glede na veliko začetnico leksema »*Mati*«, da gre za nebeško Mater.

*O Mati,  
ke polniš dušo trudnega človeka,  
ke zbujaš zemjo, ke zvoni,  
ke točiš zdravje kiši, ke te kliče,  
ke poslušáš zboljete trave,  
ke nosiš pretočene solze,  
pobož našo tomo med brajdami,  
prosi za nas parišče rajске njive!*

<sup>40</sup> Viljem Černo, O Mati ... v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXX.

<sup>41</sup> Ciril Zlobec, Beseda o pesniku, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, IV.

Toda že v drugi kritiki se ta postava vedno bolj izenačuje ne le s slovensko beneško, temveč pravzaprav s slovensko kmečko materjo sploh, kakor jo vidi in doživlja iz domačega okolja iztrgani sin. Le pri njej še upa dobiti življenjskih moči:

*O Mati,  
kle si hodila buos[a?] po travi,  
kle si presla preslico anu vouno,  
kle si klečala pred križem po klancih,  
kle si se nalukala vode žljeba,  
kle si prenosila briemena sjena,  
kle si stiskala si roke zuj mraza,  
zake na ne usahni skljeda mljeka,  
zatuo, Mati, odkri nam vedrino tvojih rož,  
dej nam piti zdravje tvoja korita,  
prosi za nas jasnih dni,  
če smjeh bleđi.*

Tretja kitica samo še pogloblja odtrganost lirskega osebkca z domačih tal in krepi hrepenenje po materi. To je lahko tudi mati zemlja, jokajoča za tistimi, ki so jo zapustili.

*O Mati,  
ko nas dan nje več obličen ajodic,  
ko ne spravja otave anu mladih trav,  
ko ne nosi vil anu lopat,  
ko ne diela rasti razorja krompirja,  
zato ke naša zemlja zvoni na odšle bratre,  
zatuo ke sarce u je brez njivanj,  
anu vietar nosi tardo rast je,  
ti, Mati, dora tej kruh,  
ozdravi naše bliede sience,  
ke odnašajo živienje!<sup>42</sup>*

Nekaj pesmi je avtor naslovil po imenih praznikov v cerkvenem letu. Prvi od njih je *Božič – Viernahte* s ciklom treh pesmi. Prva pesem v njem je v skladu z mašnimi berili vsa v znamenju luči, svetlobe.<sup>43</sup> Tudi druga pesem je v soju luči. Vendar avtor ne zdrži v njeni abstraktni svetlobi. Mora v svojo krajino z vetrom in robidovjem, se pa tu prvič izrecno pojavi bivanjski motiv: »Je beli dan/ živinja/ ke pobira naše hahlanje/ anu tej vjetar/ berači med robidjem/ teh gor./ Šenjè luč/ Z očmi, z rokami/ se smeje za odkriti/ dušo/ našega ničā.// Buoh je par naših vratah!! Je ravnost, ke hodi/ po zavutih putah/ naše ne navade/ biti.<sup>44</sup> Prav tako nestandardna je tretja pesem v Černovem božičnem ciklu. Nič sladkobnih motivov. Prazničnost je upovedena z motivom zvonov in zvočna metaforika v nadaljevanju opredeljuje motiviko učitelja oziroma duhovnika z evharističnim motivom. Sem sodijo vrstice: »Poslušajte«, »On nas kliče«, »Kliče nas«: »Žejnim pravi:/ pridite zvjeralam./ lačnim/ vzemite anu jejte/ kruh,/ ke varva svjet.« Prav tako teološko utemeljena je zadnja kitica v pesmi: »On je vsaki/ od nas,/ ko vzame tou roko/ sarce bratov.«<sup>45</sup> *Božič 2004* pa je spet v starem ključu: trpkost zaradi zamiranja domače kultivirane krajine, upanje na izboljšanje položaja, zaupanje v Boga. Glavna stilna figura je nagovor: »Brati muoji /usaha zemja naša /sience tihe nu hodijo tuou vas, /žalostne so oči /bouno to je tou

<sup>42</sup> Viljem Černo, Požirek veseujà, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XIV.

<sup>43</sup> Viljem Černo, Božič – Viernahte, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LVIII.

<sup>44</sup> Viljem Černo, Božič – Viernahte, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LVIII, LX.

<sup>45</sup> Viljem Černo, Božič – Viernahte, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LX, LXII.

*nas. //O bratři, /Poklekni mo před njive naše, /Odperímo žeje naše /Buoh živi tou nas. //Bratři /pobužajmo zemjo našo, /naš kruh usakedanji, /vietar lip anu ruke žen. /Jezus leda na nas. /Zbuja pojenje novih dni, /jutro usieh sarc, /mier tou bielem svetu, /lante trudne naših judi. //Bratři, /paršos je med nas /z melodijo borov, /Z zvonjenjem kiš anu ôr, /ke so par nas. /Inje zapuojmó na hlas, /zatuò ke douo smo mieli tarnje /tòu árlu anu tou ústah strah.»<sup>46</sup>*

Podobno svetopisemskim psalmom je Černova *Velika noč*. Lirski osebek priznava svojo revo in jo polaga pred Boga, v zaupanju, da [kakor stori, da iz skale priteče voda,] lahko »stori zrasti od krâsi /zlomjenu jubezen /naših judi«. Pesem je v znamenju pasijona. Njegov delež sta trnjeva krona in križev pot: »rože naše zemlje /so tarni; /naše hodinje /Je na kóncu /pribita na ljesu /Tvojà križa.« Izrecno velikonočni motiv sta »luč jutra« in želja po osebni prenovi.<sup>47</sup>

Druga pesem iz velikonočnega cikla opisuje pasijon kmečkih garačev in zapuščene krajin. Velikonočno razpoloženje doživlja lirski osebek ob cvetočih trobenticah. Pesem se konča z evharističnim motivom: »Par Tve živi pejci /Tej božičici; /uprašamo /tvoj kruh, /tvo vino, /tvo vodu, /tvo živinje, /Buoh, /za te rance, /za te žive.«<sup>48</sup>

Naj bo petek ali svetek, naj bo sama velika noč, pesnik ne more prikriti svoje velike bolečine zaradi umiranja njegove pokrajine. Vedno znova se vrača k tej témi, ponavljajo se vedno nove scene zapuščenosti in propadanja, umiranja in smrti: »Kličemo te, Gospod, /ko usahnjene oči ne vidijo /odprtih rok mater /zakopanih pod smartjo /podertih hiš. //Kličemo te, Gospod, /ko roke bratov /kladajo križe po ciestah anu vartih, /kjer se več ne lóvíjo otroci.« V tej pesmi se pojavijo nekateri novi, srhljivi motivi, značilni za sodobno civilizacijo: »med sažganimi smetmi, /pod sajami bomb« ne more biti kaj dobrega. Černove pesmi so praviloma eruptivne, kakor izbruh vulkana, ki meče iz sebe vse hkrati. Tokratna pesem je oblikovno bolj premišljena. Sestavljena je iz petih kitic in vsakič, razen v drugi kitici, se začne z anaforično vrstico: »Kličemo te, Gospod,« in se v prvih treh kiticah nadaljujejo s pasijonsko motiviko iz vsakdanjega življenja v avtorjevi deželici. Predzadnja kitica se navezuje na Kristusov iz Svetega pisma izpričani pasijon. Toda šesta kitica zmore optimistično poanto: »Kličemo te, Gospod, /ko prosimo poženani kruh, /rosno njivo vilazima, /pojenje ljeposti tvojà hodinja, /ker si nas bratar na križu, /ki trosi sarčne besiede.«<sup>49</sup>

*Vahti* so vsem svetnikom namenjen praznik. Med njimi so zanesljivo rajni iz njegovih dolin. Toda Černo gleda ne le pokopane, ampak vidi umiranje tudi zaraščenih njiv, nepokošenih senožeti, opuščenih čebelnjakov, uvelih rož, posekanih vinogradov, stelje v vodah Tera.<sup>50</sup>

Pesem *Za naše rance* je posvečena najbližjim: »Ko je zapadla noč, /mama, /si odšla z dišanjem kiše, /s sjemanom kruha, /s prevezano ruto. /Ne pozabi name! /Ko vino /je počnelo živjeti, /oče, /na spadla tva rosa. /Si pokazal pot /med križi. /Prosi zame! /Bratři, /ke ste pili od naše skljede, /okusili dihanje rožmarina, /hodili med solzami anu travami, /zapih u vas izrul /od naih dni. /Bodite z nami! // Sjence naše, /ke lomite našnji dan /povarnite dušo /povarnite roke z moko! // Zemlja moja, /odišimi z jabolkami živinje, /ke odhaja!«<sup>51</sup> Značilen je tu motiv jabolka, ki se prvič pojavijo v Kocbekovi *Zemlji* in v Župančičevem *Zimзелenu pod snegom*. Še bolj neposredna je pesem z naslovom kot nagrobni napis: *Zbuan barba Ridolf/ na ti bode lahna naša zemja*. Černovo je tudi besedilo v knjižni slovenščini: *Zbogom, stric Ridolf, naj ti bo lahka naša zemlja*. Pesem je verzificirani nekrolog beneškemu delavcu, ki mu tujina ni bila

<sup>46</sup> Viljem Černo, Božič 2004, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXII.

<sup>47</sup> Viljem Černo, Velika noč, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXVI.

<sup>48</sup> Viljem Černo, Velika noč, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXVI, LXVIII.

<sup>49</sup> Viljem Černo, Velika noč, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXVIII, LXX.

<sup>50</sup> Viljem Černo, Vahti, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XLVI.

<sup>51</sup> Viljem Černo, Za naše rance, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XLVIII.

prihranjena, saj jo je okusil kot vojak in izgnanec, nazadnje kot izseljenec. Po opisu zunanjih okoliščin življenja, je opisan pokojnikov značaj: »*Bi se dobar bratar, tjen ke so dielali/ s tabón / prenosou si sience anu oblake brez souz /anu udihanja;*« Obljuba spomina na pokojnega preseneča s svojim pesniškim nesmisлом: »*A ti boš živou med nam tej željezni ljes / pod Veliko lavo.*« Morda gre za lokalno pogojen frazem. Končno sledi obljuba v večno življenje: »*Buoh u čje ti prositi srenčjnost raja.*«<sup>52</sup> Dedek Remo si je prislužil krajši, toda nič manj topel verzificiran nekrolog. Obakrat govori pesnik, da gre človek k Bogu: »*zaspau se tiho tou /Boavem sarcu!*«, »*danes ti si odšou od nas za priti tou boavo živjenje.*«<sup>53</sup>

## II. Nezavedna motivika

### 1. Solze

Černova iskrenost je daleč od pretvarjanja, zato se njegova rahločutnost ne sramuje solz. Prisoja jih naravi, potoku Teru, ki je dal ime njegovi dolini: »*Tva voda je zvonjenje solz, /ki močijo čela /po vsjeh vjetrih.*«<sup>54</sup> Pretresljivo jih je deležna živina ob usodnem potresu: »*Ob devetih zvečjer /igle minut /ulježejo anu odlježejo od kiš. /Plešejo varhi anu gnjezda, /toucejo zvoni zaruplo /bežijo iskre /po nitah elektrike /stojijo posejani korci, /prežvikajo krave /solze zadnjih hljevov.*«<sup>55</sup> Kolikor je še ostalo ljudi, jih drug pred drugim skrivajo:

*Solze v noči,  
ke nu močijo skale Tou nas,  
razpukane, suhe  
zatuò ker bratri so šli od nas  
anu prazna je vas.*<sup>56</sup>

Izjemno posrečena je Černova homonimnost glagola točiti za čebelarjevo delo in človekovo razpoloženje: »*stočimo s solzami med.*«<sup>57</sup> Kot je bilo veliko solzá prelitih doma, jih je bilo morda še več pri tistih, ki so se podali v svet: »*Bili ste roke, /kopali ste kruh /tard in suh, /solze so vam bilè pijača, /Kristus bi od križa vstal /in vam piti dal.*«<sup>58</sup> Lirski osebek jih vabi, naj se pridejo potolažit domov: »*Kle dobiš /hljeba anu vina, /kle si obriseš /solzo slano, /kle ozdraviš /skrivljena pleča.*«<sup>59</sup> Ni čisto jasno, ali ima v verzu »*Buoh u te poženi anu posvjeti čez dolino souz*«<sup>60</sup> Černo pred očmi še ta svet, za katerega je med starejšimi veljala krlatica, da je solzna dolina, ali njemu to pomeni že prehod v podzemlje, kamor v grški mitologiji teče reka Stiks.

Sporočilno se na obravnavano motiviko navezuje motiv joka, po benečansko »*plakanja*«. Lirski osebek se izjemoma izpostavi, ko toži za svojim dedom: »*To te nje več: posluší našo plakanje!*«<sup>61</sup> Drugič se že obrne navzven: »*Plačem mo [= moja] vas, /njive brez rok /koš brez*

<sup>52</sup> Viljem Černo, Zbuan barba Ridolf, /na ti bode lahna naša zemja //Zbogom, stric Ridolf, /naj ti bo lahka naša zemlja, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, L.

<sup>53</sup> Viljem Černo, Zbuan, nono Remo //Zbogom, dedek Remo, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XLVIII.

<sup>54</sup> Viljem Černo, Ter, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, X.

<sup>55</sup> Viljem Černo, Ob devetih zvečjer, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LIV.

<sup>56</sup> Viljem Černo, Rê mò tou sunce /Gremo v sonce, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XX–XXI.

<sup>57</sup> Viljem Černo, Marija Vošnica, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XII.

<sup>58</sup> Viljem Černo, Dan naših martvih, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XLIV.

<sup>59</sup> Viljem Černo, Zavarška cerkev (očevina starih), v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXII.

<sup>60</sup> Viljem Černo, Zbuan, nono Remo //Zbogom, dedek Remo, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LII.

<sup>61</sup> Viljem Černo, Zbuan, nono Remo //Zbogom, dedek Remo, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de*

*trav /za krave.*<sup>62</sup> Toda najhujša bolečina solze posuši in jok zatre: »*Kako čun ti povjedati, Mati, /pojenje me zemlje, /kar tiho plakanje pleše /čez lieta na tem križu /brez kapa vesuja.*»<sup>63</sup>

Toda pesnik še najde moč za opogumljanje svojega bližnjega (ali samega sebe): »*Počijse, brat, /poživi dušo, /zapuuj tej ščinkavec, /tou čistem veselju doline. /Uzomi dve palici, /naredi križ, /odlozi žakej, /ke ti teži na sarcu. /Boš tiha beseda /napouniena matere, /oči otroka, /ke lovijo luč, /ke ne zapuščajo smjeha Boa. /Boš sejalec, /ki poje, /ki zabija ples tarpjenja, ki stiska roke k sarcu /brez plakanja.*»<sup>64</sup>

## 2. Motiv besede

Zanesljivo je največja pohvala, ki jo more kdo prejeti iz Černovih ust: »*bi se besjeda zdrava tej žito.*»<sup>65</sup> [= bil si beseda, zdrava kot žito]. Saj je ravno materinščina največja Černova ljubezen in bolečina: »*O ljudje dolin, /ali še živimo tej tarda zemlja, /ali vpivamo dušo njiv, /ali smo drjen, /ki diši po zdravju, /ko sonce žge anu peče? /Nas pripoznajo? /Vedo katera mati /nam je dala besjedo?*»<sup>66</sup> V pesmih Viljema Črna se pogosto pojavlja motiv besede – ne katere koli – domače, slovenske: »*O zemlja ma, /ke si prepojila z besjedami živinja /slovenske matere Tera.*»<sup>67</sup> Viljem Černo je nedvoumen, katera je njegova materinščina.<sup>68</sup>

*Kuò materina besjeda,  
stara – sveta  
uzeta?*

*Kaj materna besjeda  
ki nam je zamolk[l]o  
odvzeta?*<sup>69</sup>

Zaradi njenega usihanja se v lirski osebek zajeda zaskrbljenost in para ga bolečina: »*Upivamo dušo njiv, /čujemo vrisk planin, /božamo ritem rok /anu rāman. /Se zbudjamo od spanj? /Ali se naša besjeda suši?*»<sup>70</sup> Ni jasno, ali prosijo zanjo izseljenci oziroma mrtvi ali živi, ki to sploh so? »*Tej emigranti /se vračajo v vas /bose duše rancih. /So bljede sjence, /ke kličejo besjede noči: / – Ne pozabite na nas! – /Stiskajo plakanje, /ne znajo biti martvi ... /Vzeli so brjeme na ramo, /pobrali so sjeme razmetano, /in tej zreli klas /so odšli od nas! /«Ah, vstanite za nas! /Pridite, hiše odprite, /in polni vjetra, /vpivajte dišave živinja. /Sonce gre zat, /a mi ne moremo brez vas! /Bili ste svet zdrav, /živjeli ste od naših trav: /po kremenu in sklali /ste si grjehe oprali, /ko lakot vam je stiskala pas! /ah, recite besjedo za nas.*»<sup>71</sup> Proces zamiranja (slovenske) besede je del vsesplošnega propadanja slovenske identitete: »*Poslušī bisjede potrušene po travi, /besiede zakopane tvujeh judi, /ke rožajo /par Sveti Trojici Viškorše. /Besiede riedke zemlje, /bosih nog, siena, /ke ti dajajo parišča sonca, /te čakajo, /ti hodijo napruoti /z boatim vietrom rož. /Pijejo*

Tor, LII.

<sup>62</sup> Viljem Černo, Milosti polna, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXVIII.

<sup>63</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXIV, LXXVI.

<sup>64</sup> Viljem Černo, Sveta Trojica, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXXVI, XXXVIII.

<sup>65</sup> Viljem Černo, Zbuan barba Ridolf, /na ti bode lahna naša zemja //Zbogom, stric Ridolf, /naj ti bo lahka naša zemlja, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, L.

<sup>66</sup> Viljem Černo, Marija Vošnica, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XII.

<sup>67</sup> Viljem Černo, O zemlja ma, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XVI.

<sup>68</sup> Ali v izvorniku del pesmi manjka? V preprenitvi Cirila Zlobca je pesem, tako v italijanščini, daljša. Zemlja prepojena z nočjo, /robidovje potuje z nami. /Pa vendar: težke grede smo nosili, /brusili sekire, /po tem ponorelem svetu /smo gnojili, negovali /križe izseljencev. //Kaj bo z nami? /Vse globlje občutimo molk /in mraz! /A pod suho skorjo /živa duša smo ostali: /zato zahtevamo besedo, /ne le vrčka vina.(XIII).

<sup>69</sup> Viljem Černo, Rēmò tou sunce /Gremo v sonce, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XX–XXI.

<sup>70</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXII, LXXIV.

<sup>71</sup> Viljem Černo, Dan naših martvih, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XLIV.



*tvo trudost, /tve oči trudne. /Počijse, brat, /poživi dušo, /zapuoj tej ščinkavec, /tou čistem ve-seljū doline. /Uzomi dve palici, /naredi križ, /odlozi žakej, /ke ti teži na sarcu. /Boš tiha beseda /napouniena matere, /oči otroka, /ke lovijo luč, /ke ne zapuščajo smjeha Boa.*<sup>72</sup> Vedno bolj se oddaljuje: »Tvoje sarce bo poslušalo /zguljeno pravljico, /ke parhaja k tebe /tej lastavica, ki se vzame /njezdo pod strjeho. /Boš čul dalečnje besjede dni /polni razorjev nebes, /ki padajo na tve oči /tej Boavo božanje.«<sup>73</sup> Postaja vedno tišja, dokler ne obmolkne: »Mati, /Božja Mati /lilija zdravja, /posvjati tou tamu sarca. /Momò oči, a ne vidim, /momò uha, a ne čujemo, /momò besjedo, ke rêje sarce, /a smo obmolknil. //Pozvonjiva nam, /tej da bi umirali.«<sup>74</sup>

Zadnje zatočišče slovenske besede v Terski dolini je v cerkvi. Lirski osebek se obrača na Marijo z mladeniškim pričakovanjem in nekakšno nestrpnostjo otroka: »[...] roža živjenja /posluš me besjede. [...] ] Mati, /si glas tjemu, ki poje, /ti si poročila naše žalosti, /parnesi petje staremu, /ki tarpj, /posušj stokanja /ki so bla izpita [...].«<sup>75</sup> Lirski osebek jo na več mestih prosi za besedo v njenih različnih oblikah, kot so pesem, molitev in smeh: »Kako bomo zapjeli, o Mati, zemlji Vizonta, /ke skriva molk /tolikih, ke so odšli /tou tve imanu.«, »Zanjeti pesem, /kar nuoč se razliva /po poteh, kjer se trudi hodinje.« »Ukazi nam zapjeti /malo nebes anu veselo uro, /ko polno noči je sarce.« »Kako bodo molile vasi Zavarha, /inje brez koši trave /z brjemanom večera na prahu.«, razstrusi sjemana luči, ke umira,<sup>76</sup> /anu dobre besjede.«<sup>77</sup> »Prinesi nam vode smjeha, ke pijemo,<sup>78</sup> /dej nam čista sonca, ke vstaja.«<sup>79</sup>

V pogovoru z Bogom se lirski osebek sprosti in kljub stiski postane pogumno zgovoren: »Mo Buoh, poslušj tele besiede«: »O ti, ke hodiš med temi razorji, /počij na kamenju, /kjer je napi-sano ime tve matere, /ke ti je bila dobra /taj nasmějana pesem, [...] ] Je kle tvoga očeva zemlja, /ke ti je pustiu kjuč, /anu skopane njive s težkostjo /tou rosi, /da izprosi besiedo, /ki ne rečješ. /Je pesem večera /od brata med križi, /ke te darži še za roko, /anu ti pravi o živjenju, /o kruhu anu o čarješnjah, /o tarnju požgenem /tou vilazimu, /o bosih nog, /zelenih liet po senožeti, /o žrvgolenju ptic, /o robidah anu čarnicah, /o medu ki brenči, /o pomouzenem mlieku za otroke, /ke plačėjo tou hlievu. /Preuzomi ti palico tvojega očja, /ke je pomanov zadnji serak /z jokom med parstmi, /da povje o živjenju, /ki ne umarje. /Moj Buoh, poslušj tele besiede, /ke božaja pojenje /za to sloviensko zemljo, /ke nabira podlijeske, /zamarznjene od slene, /ko parhaja večer.«<sup>80</sup>

»Jezus leda na nas. /Zbujaj pojenje novih dni, /jutro usieh sarc, /mier tou bielemu svetu, /lante trudne naših judi. //Bratři, /paršou je med nas /z melodijo borov, /Z zvonjenjem kiš anu ôr, /ke so par nas. /Inje zapuojmo na hlas, /zatuò ke douo smo mieli tarnje /tòu ârlu anu tou ústah strah.«<sup>81</sup> Ali v terskem narečju kaka vrstica (ali beseda) manjka, saj se zadnja kitica v Zlobčevi prepesnitvi glasi: »Bratje, /med nas je stopil /z melodijo borov, /med pozvanjanjem zvonov, domov, gorá, /ki tudi so del nas. /Visoko zdaj povzdignimo Besedo /kajti vse predolgo smo imeli trnje /v grlu in zaprta usta.«<sup>82</sup> Tu beseda ni mišljena v teološkem smislu, ampak je zapisana z veliko začetnico zaradi njene narodne povzdignjenosti. Beseda ima zaradi prepletanja narodnostne in religiozne motivike tu dvojni pomen in je treba z njo zelo pazljivo ravnati.

<sup>72</sup> Viljem Černo, Sveta Trojica, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXXVI, XXXVIII.

<sup>73</sup> Viljem Černo, Sveta Trojica, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXXIV.

<sup>74</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXII.

<sup>75</sup> Viljem Černo, Milosti polna, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXVIII.

<sup>76</sup> Kljub temu da v predlogi ni vejice, je tu dodana.

<sup>77</sup> Viljem Černo, O mati ... v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXX.

<sup>78</sup> Kljub temu da v predlogi ni vejice, je tu dodana.

<sup>79</sup> Kljub temu da v predlogi ni vejice, je tu dodana.

<sup>80</sup> Viljem Černo, Mo Buoh, poslušj tele besiede, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXVIII.

<sup>81</sup> Viljem Černo, Božič 2004, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXII.

<sup>82</sup> Viljem Černo, Božič 2004, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXIII.

»Poslušajte, /kako so nam blizu zvoni:/ zvonijo, /da je paršou med nas /Človek / ki z Besjedo /ubiva nuoč.<sup>83</sup> Z rojstvom druge božje osebe – Besede se poraja upanje tudi za domačo besedo:

*Nosi besjede nove:  
besjede trav anu dišav,  
besjede sonca,  
besjede jutra anu kruha,  
besjede zdravja anu djela.  
Seje nam luč,  
ko žejna so usta vedrine,  
ko strah raste tou njedrah,  
ko led bere molčanje po vasi,  
Odnaša nam tomo od sarc,  
kliče:  
vstanite,  
kruh nove Besjede vzomite,  
izpite pijačo duše,  
ke čisti vode živinja.»<sup>84</sup>*

Božja Beseda je upanje za človeško besedo: »Sveta Trojica, /med nami si Mati /ke nosiš Besjede /tou šumjenj /sveta. /Sveta Trojica, /si dih njiv Viškorše, /ke na ustah vjetra /pravi. /živimo!« Lirski osebek brez zadrege prizna, da njegovo skupnost prav cerkev ohranja pri življenju: »In mi, /lačni rastja, /se zbiramo /okou Te cjerkve, /da djelamo živo, /kar to umiralo. /Posluš! /melodijo /naših ust!<sup>85</sup>

Lirski osebek se z zadnjimi močmi vzdržuje pri življenju, kar pesnik ponazarja s pasijonsko motiviko, kot so zadnja postaja [križevega pota]: »Naš dan kleči, /molči;/smo sami /na zadnjem počivalu.«<sup>86</sup> in križ(anje): »Tej na križu /smo prehodili /pot /za te obrjesti, /Buoh! /Zubjené pravíce, /težke roke, /trudne besjede /so listje naše /razmetane tou vjetru.<sup>87</sup> Černo res ne imenuje »grešnika«, imenuje pa »greh«: Ob zgubljenih narodnostnih pravicah materinščina odmira in je kot suho listje. Tedaj ostane še samo upanje proti upanju: »Kličemo te, Gospod, /ko tve oči nič ne morejo /tou pijanem strahu, /ko sonce škripa z ustmi martvih«, saj v veri za vsakim velikim petkom pride velika noč: »Kličemo te, Gospod, [...] ker si nas bratar na križu, /ki trosi sarčne besiede.«<sup>88</sup> Černo vabi svojega rojaka, naj se okrepi »pri oltarju svete besjede: /boš spoznal vilazim /čarišanj, /boš zapel pesem /živinja.«<sup>89</sup>

### 3. Življenje

Kljub veliki stiski in ravno zaradi nje je pesnik izjemno navezan na življenje. Zaveda se njegove vrednote prav v pričo slovenske besede. Njen obstoj mu pomeni življenje: »O zemlja ma, /ke si prepojila z besiedam živinja /slovenske matere Tera.«<sup>90</sup> Černo v svojih pesmih polaga življenje v najlepši jezikovni in pomenski kontekst: »Sveta Marija, /milosti polna, /roža

<sup>83</sup> Viljem Černo, Božič – Viernahte, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LX.

<sup>84</sup> Viljem Černo, Božič – Viernahte, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LVIII.

<sup>85</sup> Viljem Černo, Molitev k Sveti Trojici, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XL.

<sup>86</sup> Viljem Černo, Božič – Viernahte, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LVIII.

<sup>87</sup> Viljem Černo, Velika noč, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXVI, LXVIII.

<sup>88</sup> Viljem Černo, Velika noč, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXVIII, LXX.

<sup>89</sup> Viljem Černo, Zavarška cerkev (očevina starih), v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXII.

<sup>90</sup> Viljem Černo, O zemlja ma, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XVI.

živjenja»,<sup>91</sup> »Spočise, /počaj, /odpri vrata Kristusu. /Potrosi liste /tvoji vej /pri oltarju svete besede: /boš spoznal vilazim /čarišanj, /boš zapel pesem /živinja.«<sup>92</sup> »Je pesem večera /od brata med križi, /ke te darži še za roko, /anu ti pravi o živjenju, /o kruhu anu o čarješnjah, /o tarnju požgenem /tou vilazimu, /o bosih nog, /zelenih liet po senožeti, /o žvrgolenju ptic, /o robidah anu čarnicah, /o medu ki brenči, /o pomouzenem mlieku za otroke, /ke plačejo tou hlievu. /Preuzomti ti palico tvojega očja, /ke je pomanov zadnji serak /z jokom med parstmi, /da povje o živjenju, /ki ne umarje...«<sup>93</sup> Celó, »ko živinje mouči /anu spada tej posušenò listje /na razor, ke ne živi«, se sprašuje, kaj bi še lahko storil: »Kâko te čun ponojiti dorò živinje.«<sup>94</sup>

V luči vere življenje je smiselno, saj prizadevanje in dobra hotenja prej ali slej obrodijo svoj sad: »O Mati te žalostnih, /hladi bolno sarce, /kaži nam pot z zdravja. /Anu velika Lava zablšči, /zake za trudom /nam pride živjenje!«<sup>95</sup>

Lirski osebek veruje, da je kljub smrti življenje še mogoče: »Pridite, hiše odprite, /in polni vjetra, /vpivajte dišave živinja! [...] Ah, prosite za nas! /Prinesite nam dan, /recite, da martvi /živimo!«<sup>96</sup> »Par Tve živi pejci /Tej božiči; /uprašamo /tvoj kruh, /tvo vino, /tvo vodu, /tvo živinje, /Buoh, /za te rance, /za te žive.«<sup>97</sup>

Pesnik se zaveda minljivosti življenja in v tem procesu želi biti povezan z vsem, kar ga obdaja, s svojim rodóm in zemljo: »Bratri, /ke ste pili od naše skljede, /okusili dišanje rožmarina, /hodili med solzami anu travami, /zapih u vas izrul /od naih dni. /Bodite z nami! //Sjence naše, /ke lomite našnji dan /povarnite dušo /povarnite roke z moko! //Zemlja moja, /odišimi z jabolkami živinje, /ke odhaja!«<sup>98</sup> Posmrtno življenje se ne izniči, temveč dobiva drugačne razsežnosti: »Nono, danes ti si odšou od nas za priti tou /boavo živjenje!«<sup>99</sup>

Za Viljema Černa je življenje zagotovilo narodnega obstoja

*Pomaj nam,*

*da se ne djelamo slabo.*

*Ukazi nam zapjeti*

*malo nebes anu veselo sarce,*

*ko polno noči je sarce.*

*Brani anu poženi živinje*

*parjeto zemlji tej korenina.<sup>100</sup>*

in svetopisemska metafora za Božjo navzočnost.

*Smo podartije,*

*ke so postale kruh*

*anu rosa izpadla*

*od Sve roke*

*za pjeti:*

<sup>91</sup> Viljem Černo, Milosti polna, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXVIII.

<sup>92</sup> Viljem Černo, Zavarška cerkev (očevina starih), v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXII.

<sup>93</sup> Viljem Černo, Mo Buoh, poslušni tele besiede, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXVIII.

<sup>94</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXIV, LXXXVI.

<sup>95</sup> Viljem Černo, Sveta Marija Zdravija, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXXII, LXXIV.

<sup>96</sup> Viljem Černo, Dan naših martvih, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XLIV.

<sup>97</sup> Viljem Černo, Velika noč, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LXVI, LXVIII.

<sup>98</sup> Viljem Černo, Za naše rance, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XLVIII.

<sup>99</sup> Viljem Černo, Zbuan, nono Remo //Zbogom, dedek Remo, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LII.

<sup>100</sup> Viljem Černo, O Mati ... v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, XXX.



*Očja živinja.*<sup>101</sup>

Od stilnih figur je največ genitivnih metafor: »besiede živinja«, »pesem /živinja«, »jabolka živinja«, »dišave živinja«.

### Sklep

Pričujoča analiza ugotavlja, da je misel o bližini Černove poezije ljudski pesmi zgolj prvi vtis, se pa strinja s posrečenim prepletanjem narečne dikcije in modelov nadrealistične metafore.<sup>102</sup> Sem in tja je zaslediti vpliv slovenskih klasičnih pesnikov.

»Narobe bi bilo, če bi ta zbirka Černetovih pesmi ostala le bolj ali manj osveščujoče domoljubna, socialna in/ali religiozna pesniška beseda, umaknjena za cerkvene zidove v Slovenski Benečiji in je ne bi vzeli v roke tudi vsaj uradni skrbniki »'naših zamejcev in Slovencev po svetu'«. Te pesmi so odslikava stanja duha ter volje in (ne)moči v tragično pasivnem boju za preživetje tistega »'našega ljudstva'«, o katerem v osrednji, evropejizirani Sloveniji komaj kaj vemo, še manj pa zavezujoče občutimo.«<sup>103</sup>

Besedila bi bila odlična za analizo narečnega besedišča in glasoslovja. Opazi se npr. požiranje fonema g (-abri) in samosvoja ne raba predlogov, kar je verjetno vpliv italijanščine.

Marija Stanonik

Inštitut za slovensko narodopisje v Ljubljani

<sup>101</sup> Viljem Černo, Božič – Viernahte, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, LX.

<sup>102</sup> Ciril Zlobec, Beseda o pesniku, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, IV.

<sup>103</sup> Ciril Zlobec, Beseda o pesniku, v: *Terska dolina /Alta Val Torre /Val de Tor*, IV–V.